

 **(Nie) szata zdobi człowieka.
O znaczeniu ubioru w podwójnym dziele
św. Łukasza**

Streszczenie: Ubranie odgrywa znaczącą rolę w życiu człowieka. Jego zapewnienie należy do podstawowych potrzeb ludzkich, ochrania ono ciało, zdobi człowieka, niekiedy wskazuje na jakieś szczególne wykonywane przez kogoś zadanie lub piastowany przez niego urząd. *Łukasz, który jest doskonałym obserwatorem i narratorem, poświęca wiele uwagi ubraniom, ich rodzajom, używaniu i znaczeniu, i to w różnych momentach życia. Poprzez ukazywanie sposobu ubierania się poszczególnych osób dokonuje swoistej charakterystyki postaci, a zwłaszcza Jezusa i Jana Chrzciciela. W ten sposób buduje paradygmaty życia rodzinnego, ubioru czy stylu życia. Jego postępowanie z pewnością nie stoi w sprzeczności ze słowami Jezusa: „życie bowiem więcej znaczy niż pokarm, a ciało więcej niż odzienie” (Łk 12,23).*

Słowa kluczowe: ubiór, Ewangelia wg św. Łukasza, Dzieje Apostolskie

(Not) Clothes Make a Man. On the Importance of Clothing in the Double Work of St. Luke

Abstract: Clothing plays a significant role in a person's life. To be clothed is one of the basic human needs; clothing protects the body, adorns the wearer, and sometimes indicates a special task performed by someone or an office held by him. Luke, who is an excellent observer and narrator, draws a lot of attention to clothes, their types, use and meaning, at various moments in life. By showing the way individual people dress, he characterizes these figures, especially Jesus and John the Baptist, in a particular manner. In this way he builds paradigms of family life, clothing and lifestyle. Luke's course of action certainly does not contradict the words of Jesus: "life is more than food, and the body than clothing" (Luke 12:23).

Keywords: clothing, Gospel according to St. Luke, Acts of the Apostles

Ubranie odgrywa znaczącą rolę w życiu człowieka. Jego zapewnienie należy do podstawowych potrzeb ludzkich, ochrania ono ciało, zdobi człowieka, niekiedy wskazuje na jakieś szczególne wykonywane przez kogoś zadanie lub piastowany przez niego urząd oraz może podkreślać bądź wyrażać jego indywidualny charakter (Müller 2012, 133-134). Już filozof Platon (427-347 p. Chr.) w swoim słynnym dziele „Państwo” stwierdza, „że pierwsza i największa z potrzeb to wytwarzanie pożywienia, aby istnieć i żyć [...] Druga, to potrzeba mieszkania, trzecia ubrania i tym podobnych rzeczy” (369B) (Platon 2003, 63)¹. W podobnym duchu pisze starotestamentalny mędrzec Syrach: „*Pierwsze potrzeby życia: woda, chleb, odzienie i dom, by osłonić nagość*” (29,21). Nie dziwi więc fakt, że Łukasz, który „bada dokładnie wszystko” (por. Łk 1,3), kreśląc w Ewangelii „holistyczny obraz życia rodzinnego” (Najda 2019, 75), zwraca również uwagę na ubiór.

1. Potrzeba ubrania

W Dziejach Apostolskich, drugiej księdze podwójnego dzieła ewangelisty, znajdujemy opowiadanie o cudownym wskrzeszeniu Tabity (Dz 9,36-43), „pewnej uczennicy” mieszkającej w Jafie, która miała przydomek Gazela (Dz 9,36). „Czyniła ona dużo dobrego i dawała hojne jałmużny” (Dz 9,36) – tak zostaje zaprezentowana. Zrozumiałym jest, że mieszkańcy Jafy po jej śmierci są poruszeni i przeżywają żałobę. Posyłają po Piotra, który przebywał w Liddzie, niedaleko Jafy. Gdy przybywa Apostoł, otaczają go zebrane przy zmarłej Tabicie wdowy i pokazują mu „chitony i płaszcze” (Dz 9,39), które zmarła zrobiła im za życia. Wśród skąpych danych o życiu i osobie Tabity, nie mamy informacji o jej chorobie czy też o przyczynie jej śmierci, a mocno zaznaczona została jej działalność zawodowa ukierunkowana na wytwarzanie ubrań, z których cieszą się ludzie także po jej śmierci. Łukasz ukazuje Tabitę jako sumienną kobietę, paradygmat osoby otwartej na potrzeby innych, która wychodzi naprzeciw podstawowym potrzebom ludzkim dotyczącym zapewnienia ubrania (Müller 2012, 135-136). Jej cudowne wskrzeszenie przez Piotra sprawia z pewnością wielką radość chrześcijanom z Jafy (Jervell 1998, 197).

Opowiadanie to świadczy jednoznacznie, że Łukasz interesuje się ubiorami, ponieważ rozróżnia tu między chitonami² a płaszczami (Dz 9,39), czyli między koszulami a ubraniami wierzchnimi. Podobnie rozróżnienie spotykamy też w Łk 6,29, gdy Jezus poucza, jak zachować się w sytuacji napaści przez zbójców: „Jeśli zabiera ci płaszcz, nie broń mu

¹ Wśród „zdawałoby się drobnych zasad prawa”, „które poprzednie pokolenie zatraciło całkiem” filozof wymienia „Ano takie, żeby młodszy milczeli przy starszych, jak wypada, i nie siadali wyżej od nich, i wstawali, jak mówią, i objawiali szacunek rodzicom, i strzygli się przyzwoicie, i na ubranie uważali, i na obuwie, i w ogóle na cały wygląd zewnętrzny i inne rzeczy w tym rodzaju” (425B) (Platon 2003, 123).

² Chiton to „szata bez rękawów, spinana na ramionach, noszona w starożytnej Grecji”, tak „Słownik języka polskiego”. <https://sjp.pwn.pl/szukaj/chiton.html>; dostęp: 18.09.2023.

i szaty”³. W tym kontekście wnioskować można, że jeżeli chodzi o ubrania to przeciętny obywatel nie posiadał ich wiele więcej niż te, które właśnie miał na sobie (Weippert 1995, 498). Dlatego też Prawo żydowskie stanowi: *„Jeśli weźmiesz w zastaw płaszcz twego bliźniego, winienesz mu go oddać przed zachodem słońca, bo jest to jedyna jego szata i jedyne okrycie jego ciała podczas snu”* (Wj 22,25-26)⁴.

2. Troska o ubiór

Troska o ubranie jako podstawowa potrzeba człowieka przejawia się w trzeciej Ewangelii także wówczas, gdy Jezus przestrzega przed zbyt wielką troską o ubiór (Łk 12,22-38; por. 6,29; 9,3; 10,4). Powie wtedy: *„Nie troszczcie się zbyt o życie, co macie jeść, ani o ciało, czym macie się przyodziać. Życie bowiem więcej znaczy niż pokarm, a ciało więcej niż odzienie”* (Łk 12,22-23). Dzielenie się posiadanymi ubraniami z innymi jawi się już w nauczaniu Jana Chrzciciela jako wyraz wymaganej troski o biednych. W tekście Łk 3,11: *„Kto ma dwie suknie, niech [jedną] da temu, który nie ma; a kto ma żywność, niech tak samo czyni”* znajdujemy wyraźne nawiązania do klasycznych wezwań z ksiąg Starego Testamentu (Pwt 10,18; Tb 1,17;4,6; Hi 31,17.19.20; Iz 58,7; Ez 18,7).

O istotnym i niezastąpionym znaczeniu ubrania dla normalnej sytuacji życiowej człowieka i rodziny mówi też Łukasz w perykopie o uzdrowieniu opętanego Gerazeńczyka (Łk 8,26-39). Brak ubrania opętanego człowieka lub być może jego porzucenie czy porwanie staje się wyrazem niezdrowej, nienaturalnej sytuacji. Nagość czy pozbawienie ubrania uchodziły w Izraelu i na całym starożytnym Bliskim Wschodzie jako hańba (por. Rdz 3,7.10-11; 9,22-23), którą musiał znieść pokonany (uwięziony: 2 Sm 10,4; Iz 20,4 albo uciekinier: Am 2,16; Mk 14,52). W kraju Gerazeńczyków spotyka Jezusa opętany przez złe duchy mężczyzna, który *„był opętany przez złe duchy. Już od dłuższego czasu nie nosił ubrania i nie mieszkał w domu, lecz w grobach”* (Łk 8,27). Po uwolnieniu go przez Jezusa od złych duchów, które weszły w świnie i po urwistym zboczach ruszyły do jeziora, topiąc się w nim (Łk 8,33), ludzie widzą owego Gerazeńczyka *„ubranego i przy zdrowych zmysłach, siedzącego u nóg Jezusa”* (Łk 8,35) (Schürmann 1984, 482).

³ W Mt 5,40 występuje odwrotna kolejność ubrań: *„Temu, kto chce prawować się z tobą i wziąć twoją szatę, odstąp i płaszcz!”*

⁴ Podobne słowa znajdujemy też Pwt 24,10-13: *„Jeśli bliźniemu swemu udzieliłś pożyczki z zabezpieczeniem, nie wejdiesz do jego domu, by zabrać cośkolwiek w zastaw. Na dworze będziesz stał, a człowiek, któremu pożyczyleś, wyniesie ci ten zastaw na zewnątrz. Wszakże jeśli to jest człowiek ubogi, nie położysz się spać [nakryty] tym zastawem, lecz zwrócisz mu zastaw przed zachodem słońca, aby mógł spać pod swym płaszczem, błogosławiąc cię, a Pan, Bóg twój, policzy ci to za dobry czyn”*.

3. Wartość ubioru

Ubranie stanowi też element, którym człowiek chce siebie i innych przyozdobić czy wyróżnić. I tak już w historii Józefa czytamy, że przed udaniem się na spotkanie z faraonem ogolił się i zmienił szaty (Rdz 41,14). Po wyjaśnieniu władcy znaczenia snu faraon powiedział Józefowi: „*Oto ustanawiam cię rządcą całego Egiptu!*» *Po czym faraon zdjął swój pierścień z palca i włożył go na palec Józefa, i kazał go oblec w szatę z najczystszo lnu, a potem zawiesił mu na szyi złoty łańcuch*” (Rdz 41,41-42). Ubranie i biżuteria służą tu do wyrażenia zmienionej czy dokładniej podniesionej sytuacji społecznej oraz do spełnienia życzenia bądź woli człowieka, aby siebie lub kogoś przyozdobić czy wyróżnić.

Części garderoby czy biżuterii stanowią ciągle częste i pożądane prezenty⁵. Wedle tekstu Iz 3,18-23 do ulubionych, modnych elementów stroju zaliczano: ozdoby „*brząkadel u trzewików, słoneczka i półksiężycy, kolczyki, bransolety i welony, diademy, łańcuszki u nóg i wstążki, flaszeczki na wonności i amulety, pierścionki i kółka do nosa, drogie suknie, narzutki i szale, torebki i zwierciadelka, cienką bieliznę, zawoje i letnie sukienki*”. A w Ez 16,10-14 sam Bóg mówi do swojego ludu: „*Następnie przydziałem cię wyszywaną szatą, obulem cię w trzewiki z miękkiej skóry, opasałem bisiosem i okryłem cię jedwabiem. Ozdobiłem cię klejnotami, włożyłem bransolety na twoje ręce i naszyjnik na twoją szyję. Włożyłem też pierścień w twój nos, kolczyki w twoje uszy i wspaniałą diadem na twoją głowę. Zostałaś ozdobiona złotem i srebrem, przyodziana w bisior oraz w szaty jedwabne i wyszywane. Jadłaś najczystsza mąkę, miód i oliwę. Stawałaś się z dnia na dzień piękniejsza i doszłaś aż do godności królewskiej. Rozeszła się twoja sława między narodami dzięki twojej piękności, bo była ona doskonała z powodu ozdób, którymi cię wyposażylem*”. W tekstach tych ubiór jawi się jako dobro luksusowe (Pekridou-Gorecki 1989, 109), które pokazuje też, jak bardzo ludzie zabiegali o piękno i nim się fascynowali⁶.

Malując na kartach Ewangelii obraz życia rodzinnego, Łukasz zdradza, że doskonale zna wartość i znaczenie ubioru i zewnętrznego wyglądu. Daje temu wyraz w przypowieści o bogaczu i biednym Łazarzu (Łk 16,19-31) i to już w pierwszym zdaniu: „*Żył pewien człowiek bogaty, który ubierał się w purpurę i bisior*” (Łk 16,19). Luksusowe i dostatnie życie przejawia się tu w drogim i wykwintnym ubiorze (Stegemann, Stegemann 1995, 80)⁷. Ewangelista wzywa jednak do umiaru bądź ograniczenia w noszeniu luksusowych ubiorów

⁵ Znaczenie prezentów z ubrań jako formy praktykowania gościnności przedstawia B. Wagner-Hasel, *Der Stoff der Gaben. Kultur und Politik des Schenkens und Tauschens im archaischen Griechenland*, Campus Historische Studien 28, Frankfurt am Main – New-York 2000, s. 112-117.

⁶ O traktowaniu ubrań jako dóbr luksusowych świadczy też tekst 1 Tm 2,9: „*Podobnie kobiety - w skromnie zdobnym odzieniu, niech się przyozdabiają ze wstydlivością i umiarem, nie przesadnie zaplatanymi włosami albo złotem czy perłami, albo kosztownym strojem*”.

⁷ Świadczy o tym także Jk 2,2-3: „*Bo gdyby przyszedł na wasze zgromadzenie człowiek przystrojony w złote pierścienie i bogatą szatę i przybył także człowiek ubogi w zabrudzonej szacie, a wy spojrzycie na bogato odzianego i powiecie: «Usiądź na zaszczytnym miejscu!», do ubożego zaś powiecie: «Stań sobie tam albo usiądź u podnóżka mego!»*”.

i odpowiedzialnego obcowania z bogactwami oraz do prostego stylu życia. Świadoma rezygnacja z wyszukanego i drogiego ubioru charakteryzuje osobę, jest przejawem jej prostego stylu życia, skromności, bezpretensjonalności i niewielkich potrzeb (Vischer 1965, 66-67).

Ukazany przez Łukasza w Dziejach Apostolskich Paweł, żegnając się w Milecie ze starszymi Kościoła z Efezu, stwierdzi w swojej mowie (Dz 20,18-35): „*Nie pożądałem srebra ani złota, ani szaty niczyjej. Sami wiecie, że te ręce zarabiały na potrzeby moje i moich towarzyszy*” (Dz 20,33-34). W tym samym tonie rozumieć należy wspomniane już Jezusowe ostrzeżenia i przestrogi przed zbyt wielką troską o ubiór (Łk 12,22-38; por. 6,29; 10,4) oraz polecenie skierowane do Apostołów: „*Nie bierzcie nic na drogę: ani laski, ani torby podróźnej, ani chleba, ani pieniędzy; nie miejcie też po dwie suknie!*” (Łk 9,3), gdy po raz pierwszy posyła ich, aby głosili Ewangelię (Łk 9,1-6) (Najda 2019, 125-126).\

4. Ubiór jako forma eksponowania pozycji osoby

W wielu kulturach i tradycjach ubiór, często w jego specyficznej formie, służy wyeksponowaniu pewnych osób w społeczeństwie. Może chodzić przy tym o rozpoznawalność piastowanych przez nich funkcji czy urzędów, takich jak np.: kapłan lub urzędnik, albo o zaznaczenie społecznej pozycji czy godności pewnych osób⁸. Obok wspomnianego już wprowadzenia Józefa na urząd przez egipskiego faraona, gdy otrzymuje pierścień, szatę z najczystszeo lnu i złoty łańcuch na szyję (Rdz 41,42) dobrym przykładem jest ubiór kapłański: „*I sprawisz szaty święte Aaronowi, bratu twemu, na cześć i ku ozdobie*” (Wj 28,2)⁹. Niektóre części ubioru mogą też profilować noszących je ludzi, jak np. płaszcz proroka (1 Krl 19,13-19; 2 Krl 2,8.13-14; Za 13,4; por. Mt 3,4; Mk 1,6), greckiego czy rzymskiego filozofa bądź mówcy (Müller 2012, 147).

Do zasady tej nawiązuje też Łukasz, gdy w Dziejach Apostolskich prezentuje króla Heroda Agryppę I (Dz 12,1-4.18-23) jako bluźniącego Bogu prześladowcę chrześcijan¹⁰. Prawdopodobnie na skutek żądań faryzeuszy i dla zaskarżenia sobie względów ludu, wszczyna Herod prześladowania niektórych chrześcijan z Kościoła jerozolimskiego (Dz 12,1). Zapewne byli to stojący na czele wspólnoty lub apostołowie, których wtrącano

⁸ Syr 6,29-31 wspomina o zaszczytnym stroju mędrca: „*Dyby jej będą ci walną obroną, a obroza jej strojem zaszczytnym. Złota bowiem jest na niej szata, a więzy jej są z nici purpurowych. Jak strój wspaniały ją przywdziejiesz, jak wieniec radosnego uniesienia włożysz na siebie*”.

⁹ Wj 39,1-31 szczegółowo opisuje szaty arcykapłańskie.

¹⁰ Inaczej przedstawia Heroda Agryppę I Józef Flawiusz. Píše on: „*Agryppa... usposobienie miał łagodne i okazywał jednakołą dobroczynność względem wszystkich. Obcych traktował z wielką łaskawością i świadczył im dobrodziejstwa, ale i względem swoich rodaków był tak samo szczodroliwy i jeszcze więcej współczujący ich dole. Dlatego też chętnie i stale przebywał w Jerozolimie, a ojczystych obyczajów przestrzegał z wielką sumienniością. Sam życie wiódł w nieskazitelnej czystości i ani jeden dzień nie przeszedł, aby nie złożył Prawem przepisanych ofiar*” (Ant. XIX, 7,3) (Józef Flawiusz 1962, 932).

do więzienia i biczowano (Zmijewski 1994, 460). Herod kazał ściąć mieczem Jakuba Starszego, brata Jana (Dz 12,2), a widząc, że to podoba się Żydom, uwięził też Piotra (Dz 12,3), z zamiarem wydania go ludowi (Dz 12,4). Piotr zostaje jednak cudownie uwolniony z więzienia (Dz 12,5-11). Herod szukał go. Ukarzał śmiercią strażników więzienia, którzy tej nocy pełnili służbę (Dz 12,19). Udał się z Jerozolimy do Cezarei Nadmorskiej. „*W oznaczonym dniu Herod ubrany w szaty królewskie zasiadł na tronie i miał do nich mowę*” (12,21). Przemawiał tam do mieszkańców Tyru i Sydonu, którzy wołali, że to głos boga (12,22). Herod został porażony przez anioła Pańskiego „za to, że nie oddał czci Bogu. I wyzionął ducha, stoczony przez robactwo” (12,23)¹¹. Agryppa I poniósł typową śmierć prześladowcy. Szaty królewskie stały się dla niego „koszulą śmierci” (Müller 2012, 148).

Życie rodzinne, którego obraz szkicuje Łukasz toczy się nie tylko w pałacach, na dworach królewskich czy w miejscach publicznych, gdzie jest wielu świadków i nie dotyczy tylko władców i znanych ludzi. Ewangelista bacznie obserwuje też codzienność. Potrafi odróżnić ubiór codzienny od ubioru świątecznego czy też na szczególne, wyjątkowe okazje. Świadczy o tym przypowieść o synu marnotrawnym (Łk 15,11-32). Miłosierny ojciec każe ubrać powracającego do domu młodszego syna w „najlepszą szatę”, daje mu też „pierścień na rękę i sandały na nogi” (Łk 15,22). W opisanym przez Łukasza zachowaniu ojca dostrzec możemy wyraźne nawiązanie do historii Józefa w Egipcie (Rdz 41,42). Nie chodzi tu bowiem jedynie o zaspokojenie najbardziej podstawowej ludzkiej potrzeby czy o życzenie ojca, aby odświętnie ubrać „odzyskanego” syna, ale bardziej o oficjalne okazanie przebaczenia i przywrócenie do godności syna (Heininger 1991, 160).

5. Ubiór jako forma wyrazu

Ubiór i postępowanie z nim może być też sposobem komunikowania pewnych treści czy wyrażania emocji. Ilustruje to Łukasz w Dz 18,6, gdy przedstawia Pawła otrząsającego w Koryncie swe szaty na znak zerwania relacji (Jervell 1998, 459) (por. Neh 5,13; Dz 13,51). Uczynił to, gdy w korynckiej synagodze „udowadniał Żydom, że Jezus jest Mesjaszem” (Dz 18,5) i spotkał się ze zdecydowanym sprzeciwem słuchaczy. Swoje słowa „wzmocnił” wymownym gestem: „*A kiedy się sprzeciwiali i bluźnili, otrząsnął swe szaty i powiedział do nich: «Krew wasza na waszą głowę, jam nie winien. Od tej chwili pójdę do pogan»*” (Dz 18,6). W Dz 22,23 wspomina Łukasz o zrzuceniu szat na znak złości (Zmijewski 1994, 782). Słuchający wystąpienia Pawła Żydzi denerwują się do tego stopnia, że krzyczą: „Precz z ziemi z takim, nie godzi się bowiem, aby on żył” (Dz 22,22) oraz zrzucają swoje szaty

¹¹ Józef Flawiusz (*Ant.* XIX, 8,2) pisze o śmierci Heroda I Agryppy jako następstwie kilkudniowych „boleści w brzuchu”. Popenił on błąd, nie reagując na pochlebstwa ludu, który wołał: „Uważamy cię za istotę wyższą od śmiertelników”. Wkrótce potem ujrzał sowę, zwiastującą mu nieszczęście. Sowa ta, nazwana aniołem, może wskazywać na interwencję Boga (Linke 2008, 175).

i ciskają piaskiem w powietrze (Dz 22,23). Zrzucenie szat – jak pokazuje ewangelista – może też wyrażać zupełnie coś innego. Tak jest w przypadku uroczystego wjazdu Jezusa do Jerozolimy. Wysłani przez Niego uczniowie przyprowadzają osła do Jezusa. Kładą na niego swe płaszcze (Łk 19,35) i wsadzają na niego Jezusa. „Gdy jechał, słali swe płaszcze na drodze” (Łk 19,36).

6. Ubiór jako element charakterystyki osoby

Jeżeli chodzi o konkretne osoby i sposób ich ubierania się, to na myśl przychodzi od razu Jan Chrzciciel, który wedle relacji ewangelisty Marka „nosił odzienie z sierści wielbłądziej i pas skórzany około bioder, a żywił się szarańczą i miodem leśnym” (1,6)¹². Łukasz rezygnuje z takiej prezentacji Jana, choć nie pomija milczeniem jego ubioru. W Łk 7,25 Jezus stawia odnoszące się do Jana Chrzciciela pytanie: „Ale coście wyszli zobaczyć? Człowieka w miękkie szaty ubranego?” i natychmiast dodaje: „Oto w pałacach królewskich przebywają ci, którzy noszą okazałe stroje i żyją w zbytkach” (Łk 7,25). Oczekiwana odpowiedź negatywna na pytanie Jezusa jest tym bardziej łatwa, gdy przeciwstawi się Janowi „noszących okazałe stroje”, którzy przebywają w królewskich pałacach. Do postawionych pytań Jezus dodaje kolejne, które zawiera decydującą odpowiedź: „Ale coście wyszli zobaczyć? Proroka? Tak, mówię wam, nawet więcej niż proroka” (Łk 7,26). Jan Chrzciciel jest bowiem nie tylko prorokiem, ale kimś „więcej niż prorok” (Müller 2001, 231.238-240).

Łukasz przedstawia Jana jako paradygmat ascety. Poprzez umiejscowienie działalności Chrzciciela na pustyni zaznacza jego prosty styl życia (Łk 1,80; 3.2.4; 7,24). Dodaje do tego informację o jego praktykach pokutnych, które podejmowali także uczniowie Jana (Łk 5,33). Obserwowanie naznaczonego postami stylu życia uczniów Jana skłania faryzeuszów i uczonych w Piśmie do postawienia Jezusowi pytania o post (Łk 5,33-39). Łukasz charakteryzuje ascetyczne życie Jana przez pryzmat jego ubioru, którego – w przeciwieństwie do pozostałych synoptyków – dokładniej nie opisuje¹³. Tekst Łk 7,25-26 pozwala przyjąć, że Jan nie nosił drogich i wykwintnych rzeczy, a raczej był skromnie ubrany.

¹² Tak samo podaje ewangelista Mateusz: „Sam zaś Jan nosił odzienie z sierści wielbłądziej i pas skórzany około bioder, a jego pokarmem była szarańcza i miód leśny” (Mt 3,4).

¹³ Przykład charakterystyki osoby przez opis jego ubioru daje np. Józef Flawiusz w swojej „Autobiografii”: „A gdy już miałem około szesnastu lat, postanowiłem bezpośrednio zapoznać się z istniejącymi u nas sektami. Są zaś trzy: pierwszą stanowią faryzeusze, drugą — saduceusze, a trzecią — esseńczycy, jak o tym nieraz już mówiłem. Sądziłem bowiem, że jeśli gruntownie poznam wszystkie, będę mógł tym sposobem wybrać spośród nich najlepszą. Doświadczyłem więc wszystkich trzech, przechodząc przez twardą szkołę i odbywając trudne ćwiczenia. Uznałem jednak, że nie wystarczy mi nawet tak zdobyte doświadczenie i kiedy posłyszałem, że na pustyni przebywa pewien mąż, imieniem Bannus, nosząc takie odzienie, jakiego dostarczały drzewa, żywiąc się tym, co samorzutnie dawała natura, i obmywając się wielokrotnie dla czystości zimną wodą w ciągu dni i nocy, poszedłem w jego ślady. Po spędzeniu z nim trzech lat i osiągnięciu tego, czego pragnąłem, powróciłem do miasta” (*Vita 2*) (Józef Flawiusz 1986, 96).

Natomiast uwaga w Łk 7,33: „Przyszedł bowiem Jan Chrzciciel: nie jadł chleba i nie pił wina” świadczy o jego prostym, ascetycznym stylu życia. W ujęciu Łukasza ubranie i jedzenie Jana Chrzciciela należy rozumieć „jako rezygnację z luksusu dotyczącego ubrań i potraw” (Böcher 1979, 35). Jest to zgodne z nauczaniem Chrzciciela, który na pytanie słuchaczy: „Cóż więc mamy czynić?” (Łk 3,10) odpowiadał: „Kto ma dwie suknie, niech [jedną] da temu, który nie ma; a kto ma żywność, niech tak samo czyni” (3,11).

7. Ubrania Jezusa

Oczywiście głównym bohaterem Ewangelii Łukaszej jest Jezus Chrystus i w Ewangelii Łukasz nie mógł pominąć informacji o jego ubiorze. Te pojawiają się zarówno na początku (Łk 2,7.12), w środku (Łk 8,44; 9,29), jak i przy końcu dzieła (Łk 23,34; 23,53; 24,12). Już w „Ewangelii Dzieciństwa” (Łk 1–2) czytamy o pieluszkach. Przebywający w polu i trzymający straż nocną nad trzodami pasterze z Betlejem słyszą z ust anioła: „Nie bójcie się! Oto zwiastuję wam radość wielką, która będzie udziałem całego narodu: dziś w mieście Dawida narodził się wam Zbawiciel, którym jest Mesjasz, Pan. A to będzie znakiem dla was: Znajdziecie Niemowlę, owinięte w pieluszki i leżące w żłobie” (Łk 2,10-12). Pasterze poszli do Betlejem, aby zobaczyć, „co się tam zdarzyło” (2,15). Znaleźli „Maryję, Józefa i Niemowlę, leżące w żłobie. Gdy Je ujrzeli, opowiedzieli o tym, co im zostało objawione o tym Dziecięciu” (Łk 2,16-17). Z ust anioła pasterze otrzymują jasne wskazanie związane z ubiorem Jezusa: „to będzie znakiem dla was: Znajdziecie Niemowlę, owinięte w pieluszki” (Łk 2,12; por. 2,7: „owinęła Go w pieluszki i położyła w żłobie”). Pieluszki Jezusa stanowią znak (Bovon 1989, 126-127) – pasterze mają szukać niemowlęcia, nowo narodzonego dziecka w pieluszkach. To owinięte w pieluszki dzieciątko, które leży w żłobie ma być dla pasterzy znakiem tego, który w 2,11 nazwany został Zbawicielem, Mesjaszem i Panem.

W trakcie publicznej działalności Jezusa, w opowiadaniu o uzdrowieniu kobiety cierpiącej na krwotok (Łk 8,40-56) czytamy najpierw o Jego płaszczu. Na prośbę przełożonego synagogi Jaira, którego jedyna córka „była bliska śmierci” (Łk 8,42), Jezus udał się do jego domu. Gdy tam wchodził, wśród tłumu ludzi, była pewna kobieta od dwunastu lat cierpiąca na upływ krwi (Łk 8,43). „Podeszła z tyłu i dotknęła się frędzli Jego płaszcza, a natychmiast ustał jej upływ krwi” (Łk 8,44)¹⁴. Łukasz zaznacza tu, że Jezus nosił strój żydowski. Mowa jest bowiem o frędzlach Jego płaszcza. Frędzli używano powszechnie na starożytnym Bliskim Wschodzie jako ozdób do ubrań, a u Żydów posiadały one ponadto wymiar religijny

¹⁴ Należy zauważyć, że u Łukasza płaszcz nie odgrywa już więcej decydującej roli. Inaczej jest w relacji ewangelisty Marka, który trzy razy wspomina o płaszczu (Mk 5,27.28.30).

– miały przypominać o wierności przepisom Prawa¹⁵. Nakazywało ono wręcz: „Zrobisz sobie frędzle na czterech rogach płaszcza, którym się okrywasz” (Pwt 22,12), precyzowało też, aby były sporządzone ze „sznurka z fioletowej purpury” (Lb 15,38)¹⁶.

Kobieta w stanie upływu krwi, która zbliża się od tyłu do Jezusa, aby się Go dotknąć, uczyniłaby Go w ten sposób nieczystym na jeden dzień (por. Kpł 15,25-27). Jezus jednak zupełnie inaczej ocenia jej czyn – jako wyraz jej głębokiej wiary (Łk 8,48: „Córko, twoja wiara Cię ocaliła, idź w pokoju”). Jezus bowiem jest „nośnikiem szczególnej mocy Bożej” (Schürmann 1984, 491). „Natychniast” (Łk 8,44) doświadczyła jej owa kobieta, a jej pełna ufności wiara w cudotwórczą moc Jezusa prowadzi do jej uzdrowienia. Łukasz podkreśla tu, że owa uzdrawiająca moc wychodzi z Jezusa (Łk 8,46: „Kto się Mnie dotknął, bo poznałem, że moc wyszła ode Mnie”), a nie z Jego płaszcza (Müller 2012, 159).

W perykopie o Przemienieniu Jezusa (Łk 9,28-36) dowiadujemy się, że „Jego odzienie stało się lśniące białe” (Łk 9,29). Bardziej niż pozostali synoptycy Łukasz prezentuje to wydarzenie jako wizję, w której zmieniony wygląd twarzy Jezusa i lśniące białe ubranie odgrywają znaczącą rolę. W tradycji biblijnej i żydowskiej lśniące białe to kolor ubioru świata niebiańskiego, sam Bóg i aniołowie noszą białe szaty, które obiecane są też w przyszłości sprawiedliwym. Blask Boga przechodzi, „koloruje” wszystkich, którzy znajdują się w Jego bliskości (Standhartinger 2003, 77-78.84). Lśniące biała szata Jezusa to znak Jego tożsamości, Boskiej godności i „okno do relacji Ojciec-Syn” (Bovon 1989, 495), na którą wskazuje głos z nieba (Łk 9,35).

O lśniącym płaszczu Jezusa pisze Łukasz również w scenie spotkania pojmanego Jezusa z Herodem Antypasem (Łk 23,6-12). Gdy Piłat dowiedział się, że Jezus jest Galilejczykiem, „odesłał Go do Heroda, który w tych dniach również przebywał w Jerozolimie” (Łk 23,7). Ten chciał koniecznie zobaczyć jakiś znak zdziałany przez Jezusa i stawiał wiele pytań (Łk 23,8). Zapewne zdziwiony, być może zawiedziony i zdenerwowany milczeniem Jezusa oraz podjudzany gwałtownymi oskarżeniami ze strony arcykapłanów i uczonych w Piśmie, „wzgardził Nim Herod wraz ze swoją strażą; na pośmiewisko kazał ubrać Go w lśniący płaszcz i odesłał do Piłata” (Łk 23,11). Opisane jedynie przez Łukasza przesłuchanie Jezusa przed Herodem podkreśla jego autorytet jako instancji odwoławczej, do której w trakcie procesu zwraca się urzędnik rzymski Piłat, aby rozpatrzyła i oceniła oskarżenie najwyższego

¹⁵ O znaczeniu frędzli przy szatach czytamy w Lb 15,37-41: „I mówił znowu Pan do Mojżesza: «Powiedz Izraelitom, niech sobie zrobią frędzle na krajach swoich szat, oni i ich potomstwo, i do każdej frędzli użyją sznurka z fioletowej purpury. Dla was będą te frędzle, a gdy na nie spojrzycie, przypomnicie sobie wszystkie przykazania Pana, aby je wypełnić - a nie pójdziecie za żądzami swego serca i oczu, przez które plamiliście się niewiernością - byście w ten sposób o wszystkich moich przykazaniach pamiętali, pełnili je i tak byli świętymi wobec swojego Boga. Jam jest Pan, Bóg wasz, który was wyprowadził z ziemi egipskiej, aby być waszym Bogiem. Jam jest Pan, wasz Bóg»”.

¹⁶ „Jako ozdobne przedłużenie płaszcza są one, spośród wszystkich elementów ubrania, najbardziej oddalone od ludzkiego ciała i mają z nim najmniejszy związek. Mimo to dotknięcie ich sprawiło, że – jak pisze ewangelista – *krwotok natychniast ustal*. To, czego przez 12 lat nie był w stanie uczynić żaden z lekarzy, dokonał dyskretny kontakt kobiety z Jezusem, i to z natychniastowym skutkiem” (Mickiewicz 2011, 451).

urzędu żydowskiego (Müller 1979, 130). U Heroda ma miejsce nie normalny proces sądowy, a odrażające wyszydzenie Jezusa. Lśniący płaszcz, który nakazuje herod założyć Jezusowi, to nie purpura z Mk 15,17. Należy go rozumieć w sensie okazałego płaszcza, który implikuje „szlachetną i wyśmienitą interpretację” (Müller 1979, 135) – nakładając ten płaszcz Herod potwierdza, że on – a dokładniej powiedziawszy nawet on (por. Łk 13,31-32) – uważa Jezusa za niewinnego (Łk 23,15).

Jezusowi zabrano też jego ostatnią tunikę. Gdy przyprowadzono Go „na miejsce, zwane «Czaszką», ukrzyżowali tam Jego i zлочyńców, jednego po prawej, drugiego po lewej Jego stronie” (Łk 23,33). Z reguły ubranie skazańca przechodziło na własność tego, kto z urzędu odpowiadał za wykonanie wyroku. Żołnierze, którzy krzyżowali Jezusa, mieli więc prawo wziąć sobie na własność Jego tunikę¹⁷. Oni „rozdzielili między siebie Jego szaty, rzucając losy” (Łk 23,34). Z tekstu J 19,23 wiemy, że tunika Jezusa „nie była szyta, ale cała tkana od góry do dołu”, to znaczy sporządzona z delikatnego lnu. Żołnierze nie chcieli zniszczyć drogiego ubrania i dlatego nie podzielili tuniki, a rzucili o nią losy. Łukasz, przedstawiając te dramatyczne wydarzenia, przywołuje słowa Ps 22: „Ojczy, przebacz im, bo nie wiedzą, co czynią”. Podkreśla w ten sposób, że Jezus umiera jako cierpiący Sprawiedliwy (Müller 2012, 159). Zabrano mu ubrania. Odchodzi tak, jak przyszedł (por. Łk 2,7.12) – *nagi umiera na krzyżu* (Bösen 1995, 288)¹⁸.

Dzięki Józefowi z Arymatei Jezus miał przynajmniej godny pogrzeb i nie został złożony jak inni ukrzyżowani z zbiorowym grobie dla przestępców. Ten Józef, członek Wysokiej Rady, był – jak charakteryzuje go ewangelista – „człowiekiem dobrym i sprawiedliwym” (Łk 23,50), który „nie przystał na ich uchwałę i postępowanie” (Łk 23,51). Udał się on do Piłata z prośbą o ciało Jezusa. „Zdjął je z krzyża, owinął w płótno i złożył w grobie, wykutym w skale, w którym nikt jeszcze nie był pochowany” (Łk 23,53). Postępując w ten sposób, Józef wypełnia klasyczne żydowskie dzieło miłości (por. Tb 1,16-19) – owija ciało Jezusa w lniane płótno i składa do grobu. Nowy grób, w którym złożono Jezusa, podkreśla godność Jego pogrzebu (Fitzmyer 1986, 1587).

Malując integralny obraz życia rodzinnego i tworząc jego paradygmaty, Łukasz jest doskonałym obserwatorem i narratorem. Ubraniom, ich rodzajom, używaniu i znaczeniu, i to w różnych momentach życia, poświęca w Ewangelii wiele uwagi. Poprzez ukazywanie sposobu ubierania się poszczególnych osób dokonuje swoistej charakterystyki postaci, a zwłaszcza Jezusa i Jana Chrzciciela. W ten sposób buduje paradygmaty życia rodzinnego, ubioru czy stylu życia. Jego postępowanie z pewnością nie stoi w sprzeczności ze słowami Jezusa: „*życie bowiem więcej znaczy niż pokarm, a ciało więcej niż odzienie*” (Łk 12,23).

¹⁷ Taki był zwyczaj i powszechna praktyka. Od czasów cesarza Hadriana (117-138) stało się to regułą prawną (Mickiewicz 2012, 542).

¹⁸ Skazańcy „byli normalnie krzyżowani nago, jeśli jednak Rzymianie szanowali wrażliwość Żydów, mogli im pozostawiać przepaskę na biodrach” (Mickiewicz 2012, 542).

Bibliografia

- Böcher, O. 1979. *Lukas und Johannes der Täufer. Studien zum Neuen Testament und seiner Umwelt* 4, 27-44.
- Bösen, W. 1995. *Der letzte Tag des Jesus von Nazaret. Was wirklich geschah*. Freiburg in Breisgau – Basel – Wien 1995: Verlag Herder.
- Bovon, F. 1989. *Das Evangelium nach Lukas. 1. Teilband: Lk 1,1 – 9,50* (Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament III/1). Zürich-Neukirchen-Vluyn: Benziger Verlag, Neukirchener Verlag.
- Doroszewski, W. (red.). 1996. *Słownik języka polskiego*. <https://sjp.pwn.pl/szukaj/chiton.html>; (dostęp: 18.09.2023).
- Fitzmyer, J. A., 1986. *The Gospel According to Luke, II: X-XXVI* (Anchor Bible 28A). New York – London: Doubleday Dell Publishing Group.
- Heininger, B. *Metaphorik, Erzählstruktur und szenisch-dramatische Gestaltung in den Sondergutgleichnissen bei Lukas* (Neutestamentliche Abhandlungen. Neue Folge 24). Münster: Verlag Aschendorff.
- Jervell, J. 1998. *Die Apostelgeschichte* (Kritisch-Exegetischer Kommentar III¹⁷). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht Verlag.
- Flawiusz, J. 1962. *Dawne dzieje Izraela.* »Antiquitates Judaicae«. Przekład polski z języka greckiego E. Dąbrowski. Poznań: Księgarnia św. Wojciecha.
- Flawiusz, J. 1986. *Przeciw Apionowi (Contra Apionem). Autobiografia (Vita)*. Z oryginału greckiego przełożył, wstępem i objaśnieniami opatrzył J. Radożycki. Poznań: Księgarnia św. Wojciecha.
- Linke, W. 2008. *Śmierć Judasza w Dz 1,18 jako przykład śmierci prześladowcy*. *Biblica et Patristica Thoruniensia* 1, 163-179.
- Mickiewicz, F. 2011. *Ewangelia według świętego Łukasza. Rozdziały 1 – 11. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz* (Nowy Komentarz Biblijny. Nowy Testament III/1). Częstochowa: Edycja św. Pawła.
- Mickiewicz, F. 2012. *Ewangelia według świętego Łukasza. Rozdziały 12 – 24. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz* (Nowy Komentarz Biblijny. Nowy Testament III/2). Częstochowa: Edycja św. Pawła.
- Müller, C. G. 2001. *Mehr als Prophet. Die Charakterzeichnung Johannes des Täufers im lukanischen Erzählwerk* (Herders Biblische Studien 31). Freiburg-Basel-Wien-Barcelona-Rom-New York: Verlag Herder.
- Müller, C. G. 2012. *Kleidung als Element der Charakterzeichnung im Neuen Testament und seiner Umwelt. Ein Streifzug durch das lukanische Erzählwerk*. W: Tenze, *Lukas als Erzähler und Charakter-Zeichner. Gesammelte Studien zum lukanischen Doppelwerk* (Herders Biblische Studien 69). Freiburg – Basel – Wien: Verlag Herder, 133-169.
- Müller, K. 1979. *Jesus vor Herodes. Eine redaktionsgeschichtliche Untersuchung zu Lk 26,6-12*. W: G. Dautzenberg – H. Merklein – K. Müller (red.), *Zur Geschichte des Urchristentums* (Questiones Disputatae 87). Freiburg in Breisgau – Basel -Wien: Verlag Herder, 111-141.
- Najda, A. J. 2019. *Paradygmaty życia rodzinnego w Ewangelii wg św. Łukasza*, Warszawa: Wydawnictwo naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Pekridou-Gorecki, A. 1989. *Mode im antiken Griechenland. Textile Fertigung und Kleidung*. München: C. H. Beck Verlag.

- Platon, 2003. *Państwo*. Przełożył, wstępem i komentarzami opatrzył W. Witwicki. Kęty: Wydawnictwo Antyk.
- Schürmann, H. 1984. *Das Lukasevangelium. Erster Teil: Kommentar zu Kapitel 1,1-9,50* (Herders Theologischer Kommentar zum Neuen Testament III/1). Freiburg – Basel – Wien: Verlag Herder.
- Standhartinger, A. 2003. *Jesus, Elija und Mose auf dem Berg. Traditionsgeschichtliche Überlegungen zur Verklärungsgeschichte (Mk 9,2-8)*. *Biblische Zeitschrift* 47, 66-85.
- Stegemann, E. W., Stegemann, W. 1995. *Urchristliche Sozialgeschichte. Die Anfänge im Judentum und die Christusgemeinden in der mediterranen Welt*. Stuttgart – Berlin – Köln 1995: Kohlhammer Verlag.
- Vischer, R. 1965. *Das einfache Leben. Wort- und motivgeschichtliche Untersuchungen zu einem Wertbegriff der antiken Literatur* (Studienhefte zur Altertumswissenschaft 11). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht Verlag.
- Wagner-Hasel, B. 2000. *Der Stoff der Gaben. Kultur und Politik des Schenkens und Tauschens im archaischen Griechenland* (Campus Historische Studien 28). Frankfurt am Main – New-York: Campus Verlag.
- Weippert, H. 1995. *Kleidung*. W: M. Görg B. Lang (red.), *Neues BibelLexikon*. Zürich – Düsseldorf: Benziger Verlag, 495-499.
- Zmijewski, J. 1994. *Die Apostelgeschichte* (Regensburger Neues Testament), Regensburg: Verlag Friedrich Pustet.